

**RAMIZ
LIKA**

BIBLIOTEKA
SHTETIT

814-31

L 80

TRASEJA

ROMAN

89/P85-31

280

RAMIZ LIKA

S

TRASEJA

ROMAN

~~56634~~

8394

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

KAPITULLI I PARË

Kur vuri kokën në jastëk, Hana mendoi se do të flinte menjëherë, sepse kishte disa net që nuk kish bërë gjumë të rregullt. Ajo mbylli sytë që ta detyronte veten të flinte. Pas pak erdhi edhe nënë Dila për të fjetur. Ashtu siç e priste Hana, nënë Dila rifilloi t'i numëronte ato gjëra, qa ja kishte thënë me dhjetëra e qindra herë. Ajo i foli vajzës edhe një herë për tmerret e zakonit të egër malor, për vrasjet e shumta që kish parë e dëgjuar në rininë e saj, i foli në mes të tjerash edhe për ndarjen e shoqes së saj, Sanijes, që kishte bërë bujë në fshat.

Kështu ndodhte, kur ishte fjala për «sherr femrash».

Megjithëse këto gjëra Hana i kishte dëgjuar sa e sa herë, tani si asnjëherë tjetër, po rrëqethej. Ndoshta edhe për shkakun e saj do të ndodhnin vrasje të tilla. Ndoshta... Po a do të bëhej vallë tërë ai gjak, ashtu si ishte bërë dikur, siç tregonte nënë Dila? Hana e dinte se nuk do të ndodhte ashtu, siç kish ndodhur atëhere, po, sidoqoftë, Hana mund të vritej dhe kjo do të ishte mjaft. . .

Po a nuk ishte e vrarë edhe ashtu si ishte tani?

— U mundue boll nusja e Myftar Alisë, po ja banë vorrin. Çka i duhet jeta asaj, nanë dy fëmijësh, e ndame prej burrit! Ma mirë vdekun. Asht i qametshëm zakoni ynë, bijo! Edhe ty, në bafsh gja, të pret plumbi. Ose edhe në mos të vrafshin me plumb, të vrasin me thikë a me sëpatë. . .

Nënë Dila fliste e fliste, po Hana tani e kishte vendosur. Le të bëhej ç'të bëhej. Eh, sikur ta dinte Dila se ç'mendime i vlonin në kokë Hanës!

Atë natë ajo do të ngrihej pa gdhirë dhe do të shkonte te shtëpia e Nikë Shkrelit ose do të shkonte fill e në qytet dhe do t'u thoshte atyre të rrethit se ishte në rrezik. Ndoshta ata edhe nuk do ta besonin hëpërhë, por Hana do t'u tregonte se si babai i saj në të kaluarën kishte vrarë me dorën e tij mbi shtatë veta. Njërën e kish vrarë për një kufi are, njërën se e kishte fyer, dy të tjerë për hakmarrje gjaku të vjetër dhe të tjerët i kish vrarë në raste grindjesh.

Megjithëse ishte tepër e shqetësuar atë natë (ashtu si shumë net më parë), nënë Dila papritmas filloi të gërhiste. Kurse Hana largoi ca jorganin dhe u ngrit nga dysheku fare pak, por u ul menjëherë, se ju duk që po e dëgjonte e ëma. Më pastaj u ngrit edhe një herë dhe u vesh ngadalë. Zemra i rrihte aq rrëmbyeshëm, sa nuk e linte as të vepronte me shkathtësinë e zakonshme. Edhe kur i kishte shfaqur dashurinë Sokoli për të parën herë, i kish rrahur zemra shumë, po këto rrahje nuk u përngjanin atyre. Ajo mendoi të ngrihej, të hapte lehtë derën e shtëpisë, pastaj atë të oborrit dhe të vraponte te shtëpia e Nikë Shkrelit. Ata do të ishin në gjumë, po, kur t'u thërriste ajo, me kënaqësi do t'ja hapnin derën. Gruaja e Nikës do të shqetësohej dhe do të qante, se ishte shumë e ndjeshme, po ç't'i bënte Hana? S'kishte rrugë tjetër. Nikë Shkreli do t'i thoshte: «Ta lumsha, Hanë! Kam thanë unë ç'i ti je e bija e trimit! Hajde e mos e çaj kryet hiç!»

Po ndërkaq ajo shtangu në vend. Ju fanitën parasysh të gjitha tmerret e gjaqeve, për të cilat kishte dëgjuar deri atëhere. Ju duk sikur po dëgjonte babain e saj duke treguar ashtu siç u kishte treguar shpesh njerëzve kur i vinin mysafirë në shtëpi. . .

«...Vëllaut tem i kishte sha nanën një i thethjan dhe vëllau i kish vra të thethjanin dekun në tokë. Mirëpo atij na i kishin dalë zot të tjerët e kështu vëllau em kishte metë i dekun prej dorës tyne. Kështu pra mue po më binte në hise me e marrë edhe atë gjak. Ku ka gjak ma të shtrejtë se gjaku i vëllaut, o burra? Veç një zot e din sa kam vuejtë me e marrë atë gjak! Shpia e gjakësve ishte tepër

e fortë. Kaloi besa një kohë e gjatë ç' unë nuk po mujshe me e marrë gjakun. Njerëzit po më thojshin se isha i koritur dhe arriti puna deri atje, sa në një dasëm nuk më lanë me e varë pushkën në një gozhdë me shokët. Arma ime u var në një faqe muri tjetër. Po nuk e laçë shumë të varun aty. Sa çilë e myllë sytë, jam çue në kambë si i tërbuem dhe kam marrë pushkën e kam dalë jashtë. Çava nëpër terrin e natës dhe, mas tetë sahatësh, shkova në katinin e gjaksit. Ju afrova shtëpisë së tij dhe ndenja në pritje. Ishte një shpi e madhe fort, o burra. Thojshin se kishte tetëmdhetë mashkuj. Unë mujshe me e vra njerin prej tyre, po nuk më bahej qejfi. Dojshe atë ma të madhin, të zotin e shpisë, se kështu pushka ime kishte me pasë nam të madh dhe gjaku kishte me u stërpague. Se hallku atëhere do të thojshin: «He, i lumtë pushka Gjokë Martinit! Ajo asht pushkë e bukur!» Dy ditë u solla rreth e rrotull dhe qe besa nuk e pashë të zotin e shpisë. Mandej mujta me u futë mrenda në shpi. Hyna në një gaviç kollmoqit, ç' ishte i boshatisun dhe fillova përgjimin si hajdut. Por të zotin e shpisë nuk e pashë e nuk e pashë. Tri ditë ndeja në atë drejt gaviçit. Mandej hypa mi trenë të shpisë dhe qëndrova mbi nevojtores. Aty nuk vonoi me më ardhë i zoti i shpisë. Unë, sa çilë e mbyllë sytë nieri, ja krisa pushkë ballit kryegjakësit e ai veç asht shtruve në rrasë të nevojtores pllump si kali. Hë, qen! Po ti kujt ja ke vra vëllaun! Askush nuk e kuptoi se kah erdhën plumat e pushkës, se njerëzit rrëmbyen armët e dolën jashtë. Kurse unë isha në shpi, siç po jam njitash tuj kuvenë me ju dhe, më besoni, burra, ma kite tretë zoti frikën krejt. Nuk kishe ma frikë se njitash ç' po jam tue pi një këtë duhan me ju. . .

«Nieri asht ma i fortë se guri. . . Atëhere prapë neja një ashtu në trena të shpisë derisa u err. Natën mandej mujta me dalë. . .»

Nanë Dila vazhdonte të gërhiste dhe Hana u ngrit ndenjë. Papritmas Dilës i doli gjumi.

— Ku ishe Hanë? — pyeti ajo me zë të drithëruar.

— Askund — tha Hana.

— Uh, ç'andërr të keqe kam kenë tuj pa, mori Hanë! M'u duk se kishte ardhë Shaban Smajli me një sëpatë në dorë dhe na kishte metë te dera. Hej zot e shenjti shën Koll! Donte me na vra mahlugati. Atëhere pashë edhe një arkivol ç'i na ishte shtri në fund të shkallës. Hej ti, o shenjti shën Koll! Mue më kallëzojnë ëndrrat fort. Diçka ka me na nodhë, po hajr daltë, o zot! A po flen, Hanë-a?

— Ti nuk po na le me fjetë me këto andrra, nanë. Mendon tanë ditën për këso gjanash e natën i sheh në andërr.

— Jo, jo, nuk asht puna se mendoj, po mue më kallëzojnë fort ato.

Hana nuk foli më dhe nënë Dila nuk e ngacmoi.

Vajza e ndjente se nënë Dila nuk po flinte. U pendua që nuk doli më parë. Po prapë ndërroi mendim. Mbase do të ishte më keq. Mbase më vonë do të gjente ndonjë rast më të volitshëm.

Sakaq nëna filloi të gërhiste dhe Hana u ngrit ndenjurr. Ç'të bënte pra tani në këtë orë të natës? Të shkante te xha Nika, do t'i dilte keq, sepse Gjoka mund ta kapte. Nikë Shkreli nuk mund t'ja dilte me Gjokë Martinin. Si të bënte pra? Pse nuk po ngrihej ashtu si e kishte bërë planin? Sa e vendosur kishte qenë në fillim!

Hana u bind se nuk ngrihej dot pa e kuptuar nënë Dila. Ajo uli kokën e dëshpëruar dhe filloi të mendonte prapë për ngjarjet e ditës. Kujtoi bisedat në brigadë, fjalët që i kishin thënë për mbledhjen e rinisë (se ajo vetëm nuk kishte qenë) dhe bisedat e zjarrta në atë buzëmbremje me Sokolin. Sa me besnikëri i riprodhonte ajo bisedat me Sokolin, sado të parëndësishme të kishin qenë. Ata patën diskutuar shumë atë natë, kur Hana po kthehej në shtëpi nga ara. Ajo pat shfaqur drojtje dhe disa herë edhe pat qarë. Zemërohej, se i dukej sikur Sokoli nuk ja kuptonte tërë hallin që kishte, sikur ai nuk e njihte tamam Gjokën.

— Oh, sa më pëlqen kur të shoh kështu të zemërueme! — i kishte thënë Sokoli kur ajo ishte akoma me lot në sy.

— Ti je djalë dhe e ke rahat...

— Edhe ti duhet të bëhesh djalë — i kishte thënë ai dhe e kishte përqaftuar me afsh.

— Ti e di dëshirën teme, Sokol... por të baj ashtu si thue ti... e kam të vështirë...

Sokoli qeshte dhe e përkëdhelte si një fëmijë.

— Tash t'i lamë ato. Nesër vjen maqina dhe ti duhet të jesh gati. Nuk ka kohë për të mendue tash, Hanë. Lumtuninë tonë nuk duhet ta lamë në duert e të tjerëve.

— Ah, more Sokol!.. — Hana shikoi perëndimin e skuqur të diellit.

— Baba em ose do të më vriste mue ose veten. Gjo-kë Martini nuk duron.

— Le të mos durojë, Hanë! Le të na vrasë të dyve! Na nuk do ndahena prej njëni-tjetrit! — këto fjalë Sokoli i tha me një mënyrë të atillë që Hanën e tronditi akoma më shumë.

— Mirë, pra, Sokol... kështu po baj... Të bahet ç'të bahet!..

— Nuk të ka thanë kot Nikë Shkreli «E bija e trimit» — i tha Sokoli entuziazt. Ti duhet ta bash këtë tue ditë që vjen Sanija me ne.

— Mue nuk më besohet, Sokol.

— Posi, moj. Ajo do të vijë patjetër. Myftari nuk di gjaveç kur ta shohë atje.

— Sa e çuditshme asht ajo Sanija! Prapë vazhdon me qëndrue e shkreta!

— Kurse ti, pa i provue ato të këqia, do me u dorëzue!

— Unë kam provue të këqia boll, se jam rrahë nga njimijë herë — tha ajo duke i theksuar këto fjalët e fundit. — Po sidoqoftë unë do të vij... Tash më duhet me shkue. Sokol, se u ba vonë.

Ajo u nis drejt shtëpisë, duke kaluar ndanë arës së madhe me grurë, kurse ai qëndroi dhe shikonte si lëviznin këmbët e saj me çorapet e bardha. Çorapet dhe shamia vegonin në mugëtirë. Ajo kthente kokën herë pas here dhe përshëndeste Sokolin me dorë. Edhe ai ja kthente përshëndetjet.

Kur arriti te shtëpia, Hana takoi nënën, që kishte dalë ta priste te dera e oborrit.

— Njitash u liruem prej punës — tha Hana. — Nuk pata çka me ba.

— Mos m'i kallëzo mue ato, se e di kur jeni lëshue...

— S'kam çka me ba, pra, nanë!

— Futu mrenë e mos ta marrë vesh ai se ke ardhë vonë! Hala nuk ja mësove huqet ti, mori qyqe!

— Jam në punë, nanë, dhe nuk mundem me u ardhë huqeve të tij.

— Ke me i ardhë dajakut pra, ashtu siç i kam ardhë unë gjithmonë. Nuk pyet ai për kuvende popullit as për kurrëgjja. A nuk na ka rrahë prapë mbasi asht kritikue prej popullit?

— Ti e ke fajin, nanë! — tha Hana.

Nënë Dila ju afrua më afër vajzës. Asaj po i dukej se s'ishte e bija që fliste aq me guxim.

— Ti e ke fajin, — përsëriti Hana — se e ke mësue kështu tue i thanë gjithnji «peqe» e «lepe». Nuk ja ke ba fjalën mëdysh kurrë.

Rrudhat në fytyrën e nënës u thelluan akoma më shumë.

— Ti paske luejtë mendsh sonte, bijo! Pa ja ba fjalën mëdysh kurrë dhe më ka rrahë e jo ma me i pasë kundërshtue ndonjiherë!

— Atëhere do të të kishte rrahë ma pak.

— Mos, bijë, mos folë kështu, se po na e ban vorrin të dyjave! Po me kenë ai mas deret tash! A di çka bahet!

— Nuk mundem me durue ma, nanë!

— Ule zanin po të thom, se e more veten më qafë! Kështu e ka shkruë zoti për ne, moj bijë. U bana pesëdhete e sa vjeç kështu...

— Zoti nuk ka shkruë asgja për ne, nanë!

— Mos folë kështu për të lumin! Çohu e shko te lopa e leni muhabetet!

Hana nuk bëri zë, po mori kusinë, kaptoi oborrin dhe

hyri në kasolle, ku ishte lidhur lopa. Zgjidihi shpejt vëcin dhe ja lëshoi asaj. Lopa ngriti këmbën lart për të qëlluar, se ju lënduan gjithë e prerë nga dhëmbët e vëcit që më parë. Hana e kuptoi shpejt dhe e largoi me vështirësi. Pastaj ajo nisi të milte lopën dhe qumështi zhurmoi këndshëm në kusinë prej teneqeje. Ajo e moli lopën si pakup-tuar dhe u nis me vrap drejt shtëpisë me bishtukun dhe kusinë në dorë. Nënë e gjeti te dera dhe ajo e pyeti në e kishte ndarë vëcin.

— Uuu, harrova krejt!

— Je habitë sonte, e shoh mirë — i tha Dila.

Edhe kur u kthye herën e dytë, prapë e gjeti nënën në prak të shtëpisë. Ajo ishte e shqetësuar, se Gjoka po vonohej.

— Pse nuk vjen ky tash? — pyeti Dila me zërin e saj të ngjirur dhe të pasigurtë.

Hana një herë deshte të pyeste se kush ishte ai që nuk po vinte, po u kujtue shpejt, se nëna «ky» i thoshte Gjokës. Ajo tërë jetën e kishte thirrur Gjokën kështu.

— Ka mbledhje — tha pastaj si me mospërfillje.

— Ç'mbledhje tash kaq vonë, moj Hanë?

— I kanë mbledhë të gjithë ata që pengojnë vajzat ... Hana nuk e vazhdoi bisedën dhe Dila ndjeu stuhinë e re që i kërcënohej shtëpisë së saj. Ajo u mblodh krus-pull dhe brazdat në fytyrë ju bënë të thella dhe të errë-ta.

— A thue ke dhanë noj fjalë kund, mori bijë! — Ajo shikoi nga qielli dhe bëri tri herë kryq me dorë. — O shenjti shën Koll! Kam pa një andërr tash nja dy net ç'i aman, o zot! Mue më kallëzojnë andrrat.

— Ti, nanë, gjithmonë me andrra e me kryqe! — tha Hana dhe, papritur përgjigjen e Dilës, u fut në kuzhinën e madhe me blozë. Ndezi zjarrin, kulloi qumështin dhe e vuri për ta valuar, ndërsa nëna vazhdonte të lutej e të bënte kryqe. Nënë Dila e ndjente veten ngushtë. Në shtë-pinë e tyre në të vërtetë nuk kishte patur kurrë qetësi, po ama tani ishte prishur krejt, se të gjitha vajzat e fsha-tit po shkonin në aksion. I shoqi, Gjoka, e kishte ndjerë

rrezikun, prandaj ishte bërë helm e vrer dhe rrinte në shtëpi i ngrysur. Shpesh i kishin thënë atij ta dërgonte vajzën në aksion, po nuk pranonte Gjokë Martini, se e kishte vajzën të fejuar me një djalë, që akoma nuk i kish mbushur të gjashtëmbëdhjetë vjetët, megjithëse ajo po i kalonte të nëntëmbëdhjetat.

— Ti, nanë, a do të kishe me më lejue, po ta kishe në dorë? A kishe me më lanë me shkue në aksion?

— Nuk di — tha ajo, që ishte e papregatitur për këtë pyetje. — Mue nuk më ka pyetë kush kurrë për këso punësh.

— Më kallëzo ç'ke në shpirtin tand.

— Unë due që ti me kenë si asht ma mirë, moj bijë. Due me të thanë hallku vajzë e ndershme. Se ndryshe nuk të merr kush. Na jena malësorë. Në hekurudhë të del boja.

— Ç'i gjeti ato që shkuen në hekurudhë?

— Turpi nuk të ven njollë në ballë. Kush i fejon ma ato?

— Ato nuk i fejon kush, se fejohen vetë.

Dila bëri kryq tri herë për të treguar shqetësimin dhe habinë e madhe për fjalët që po dëgjonte nga goja e vajzës. Asaj nuk i kishte ndodhur asnjëherë kështu me të bijën. Vërtet kohët e fundit Hana kishte nisë ta lëshonte llapën para saj, po sonte po i kalonte të tërë kufitë. Dila kishte frikë se mos i mësohej goja, dhe pastaj fliste kështu edhe para Gjokës. Ajo i tha Hanës që ta rrudhte gojën, se Gjoka do t'i vriste të dyja.

— Deri kur me e rrudhë gojën, nanë? — pyeti Hana me zërin që po i dridhej.

— Ne na ka falë zoti femna dhe femnës nuk i ka dhanë të drejtë me folë kurrë. Ky asht fati ynë.

Ndërkohë u dëgjua një e kollitur kërcënuese në oborr.

— Po vjen ky! — tha Dila e alarmuar.

U hap dera dhe hyri Gjoka duke lëshuar një pshe-rëtimë të thellë lodhjeje dhe, siç e kishte zakon, nuk dha asnjë përhëndetje. Po të mos gjente mysafirë në shtëpi,